

Jacob Marstrands foredrag i Dansk Kvindesamfund

Taler

Jacob Marstrand
Medlem af Københavns
Borgerrepræsentation

Dato

11. februar 1896

Sted

Industriforeningen

Omstændigheder

Opr. trykt i *Kvinden og Samfundet* (3) årgang 12, 1896, s. 41-49.

Kvindes Oplæring i Haandværk

Det var kun modstræbende, at jeg gav Løfte om at tale i Dansk Kvindesamfund om Kvindes Oplæring i Haandværk. Emnet er saa mangfoldigt, og jeg stod ikke med en færdig Dom, som jeg kunde motivere. Jeg valgte derfor at fremsætte mine Tanker under Form af en Indledning til Diskussion; naar jeg har talt, kan ærede Tilhørere altsaa rette mine Vildfarelser.

Først maa jeg da tilstaa, at jeg aldrig har været nogen begejstret Tilhænger af Kvindesagsbevægelsen, saaledes som denne tog Fart herhjemme, efter at Dr. Brandes Oversættelse af Stuart Mills Bog „Om Kvindernes Underkuelse” var udkommet. Men efter Strindbergs Børsærkerengang mod hele Kvindekønnet, forekommer det mig, at der er kommet mere Ligevægt i Sindene. Den hele Kvindebevægelse har faaet en mere praktisk Retning. Forhandling er bleven mulig, og til Forhandling er jeg gerne med.

Man kunde rejse det Spørgsmaal, hvorvidt Kvindernes Indtrængen paa Mandens Arbejdsmarked har gavnet eller skadet i social Henseende, hvorvidt det har gavnet Hjemmet, at det mer og mer er bleven en Nødvendighed, at baade Mand og Hustru maa arbejde for Familiens Underhold. Man kunde nære Tvivl, om Kvindernes fysiske Kræfter ville strække til i en Konkurrencekamp med Mændene. Arbejderlovgivningen synes at gaa ud fra en saadan Opfattelse, naar den i Reglen behandler Kvinder som Mænd under 18 Aar. Man skimter en Fare for Slægtens Sundhed i Kvindernes Fabriksarbejde. Men jeg skal ikke fordybe mig i alle disse interessante Problemer, som Fremtiden faar at løse. Jeg

henholder mig til den Kendsgerning, at i min Levetid har Kvindernes Overtal over Mændene i Danmark været i stadig Stigen, og at dette Forhold med Nødvendighed medfører Kvindernes øgede Krav paa Adgang til Erhverv, selv om der ikke var andre virkende Aarsager.

Efter Danmarks Statistik kom der i 1860 1,026 Kvinder paa 1,000 Mænd, i 1880 1,035 Kv. paa 1,000 M. og i 1890 1,051 Kv. paa 1,000 M. I nogle af de jyske Amter var der færre Kvinder end Mænd, men i København er Misforholdet ved Indvandring til Gengæld steget endnu stærkere end i det hele Land, taget under et Efter Folketællingen i 1895 havde Hovedstaden 333,835 Indbyggere, deraf 152,503 Mandkøn og 181,332 Kvindkøn, altsaa 28,829 Kvinder flere end Mænd.

Dette Flertal falder helt paa Aldersklasserne over 15 Aar. I Aldersklasserne over 60 Aar er Kvinderne i frygtelig Majoritet, men denne Sammenhæng interesserer disse bedagede os mindre. I de Aldersklasser, hvori Ægteskaber som Regel falder, Aarene fra 20 til 50, var der ved Folketællingen i København i 1895 68,188 Mænd mod 84,402 Kvinder, altsaa 16,214 Kvinder fler end Mænd.

Alle Kvinder kan altsaa umuligt blive gifte, selv om alle Mænd giftede sig, hvad jo langt fra er Tilfældet. Men i denne Sammenhæng maa vi spørge ikke blot om Muligheden af at blive gift, men tillige om Sandsynligheden for at blive forsørget ved Ægteskab, og den er langt ringere end Ægteskabsmuligheden.

Samme Folketælling af 1895 udviser, at af Kjøbenhavns samtlige 130,865 Kvinder paa over 15 Aar levede kun 54,628 i Ægteskab, altsaa 76,237 udenfor Ægteskab deriblandt Enker og ugifte; men da Hustruen i en meget stor Del af de 54,000 Ægteskaber maa bidrage til Familiens Underhold ved Selverhverv, saa kan man roligt fastslaa, at ikke en Trediedel af Kvinder over Konfirmationsalderen paa det givne Tidspunkt var helt forsørgede i Ægteskab, saaledes, at de ikke behøvede at regne med deres egen Evne til Erhverv. Erindrer man endvidere, at meget faa af dette begunstigede Mindretal ville kunne undvære at søge Arbejde, hvis de bliver Enker, og det bliver Flertallet, saa vil man tvinges til at indrømme, at det er meningsløs Tale, at henvise Kvinder til Ægteskabet som eneste Fremtidshaab, og at det bliver en Forbrydelse ved Pige børns Opdragelse at undlade at gøre dem skikkede til at arbejde for Føden.

Tidligere var det næsten udelukkende som Tyende, at Kvinder fik deres

Uddannelse. Det var en naturlig Forskole for dem som vordende Husmødre, en Læretid, der kunde være af uvurderlig Nytte for det Hjem, som den unge Pige en Dag skulde danne. Hvor mange ulykkelige Hjem skyldes ikke i vore Dage Hustruens fuldkomne Mangel paa Indsigt og Dygtighed i Husvæsen, Der er næppe nogen anden Livsstilling, i hvilken man kan faa Ansættelse med saa mangelfulde Begreber om Stillingens Krav og saa uforberedt, som i et Ægteskab. Men hvad hjælper Klager, Kendsgerningerne vise, at det at holde Tyende mere og mere indskrænkes. I M. Rubins Bog 1807—14 fremhæves det, at medens i 1801 omtrent 42 pCt. af Husstande havde Tyende, var dette i 1890 kun Tilfældet med 25 pCt., altsaa kun $\frac{1}{4}$.

En stor Del af de Virksomheder, som tildels endnu ved Aarhundredets Begyndelse laa under Husmoderen, ere nu ganske erobret af Industrien, saasom Kartning, Spinding, Vævning, Brygning, Bagning og Slagtning, hvad Under, at der ikke er Brug for saa stort Tyendehold. Men har Maskinerne saaledes erobret Kvindernes Arbejdsfelt, saa kan disse ogsaa med Rette gøre Fordring paa deres Andel af Arbejdsudbyttet, og Kvinderne bør ikke at lade sig nøje med de Smuler, som falder fra den Riges Bord.

I næsten alle de Virksomheder, der efter dansk Sprogbrug hører ind under Manufakturer, spiller Kvinderne en Saa afgørende Rolle som Købere, at de, om de vilde, med Lethed kunde beherske Forholdene og sikre de Kvinder, der som Fabrikarbejdersker og Syersker maa støtte disse Industrier, et menneskeværdigt Underhold. I de sweitziske Arbejdsinspektørens Indberetninger kan man finde grufulde Skildringer af, hvorledes Fabrikanterne, tildels tvungne af Konkurrencen, har udbyttet Kvinden i Broderiindustrien; men saa længe Kvinderne selv er de ivrigste til at løbe efter Billighedens oftest indbildte Fordele, saa kan Fabrikanterne ikke hæve Arbejdslønnens Niveau for de arbejdende Kvinder. Her er en Opgave for en Verdens-Kvindeforening, nok saa værdifuld som Prostitutionsafskaffelsesforeningens rent formelle Kamp mod Love og Politivedtægter, en Opgave, som ligger indenfor Mulighedens Grænser, og som, alt som den løstes, vilde begrænde Prostitutionen ved at indskrænke Rekrutering fra de sultnes Lejr. Nu griber Lovgivningsmagten ind, og den maa gøre det; men den kan kun baandlægge og som ovenfor omtalt begrænde Kvinders Arbejdstid og Arbejdsmaader, hvad der er meget fornuftigt, men ganske vist ikke hjælper Kvinderne i deres øjeblikkelige Konkurrence med mandlige Arbejdere. Det ses da ogsaa i Schweiz, at de kvindelige Arbejderses Antal stiger og falder, efter som de mandlige Arbejderses Løn stiger og falder.

Arbejdsløshedens Elendighed med den den [sic] deraf flydende Demoralisation er altsaa for en Del væltet over paa Kvinderne.

Naar ikke Kvinderne tidligere og i større Antal have søgt ind paa Haandværkets Enemærker, saa er det vel, fordi det ikke havde noget umiddelbart tillokkende. Bager eller Hattemager klinger ikke saa tillokkende som Læge, Kunstner eller Professor, der er ikke noget Program i det, og dertil er maaske Hindringerne og Vanskelighederne for at naa frem her ad det laugsmaessige Haandværks traditionelle Trin, Lærling, Svend og Mester, nok saa store og byrdefulde som de, Universitetet eller Kunstakademiet har rejst som Værn mod en for livlig Tilgang af Kandidater.

Hvad er nu et Haandværk?

I daglig Tale er det Fællesbetegnelse for de nedarvede tidligere laugsorganiserede Virksomheder, som i Modsætning til Handelsvirksomhederne har deres Ejendommelighed i Færdighed i at bruge Værktøj, og som har udskilt sig i bestemte Typer, saasom Bagere, Slagtere, Tømrere, Smede, Murere o. s. v. I vore Dage er Grændserne udviskede, og ny Virksomheder komne til, som man ikke ret ved, hvor man skal henføre, saasom Fotograf. I det praktiske Liv, ja selv paa Statistikens Skemaer, vil det i Reglen mere være Virksomhedens Størrelse end dens Art, der bestemmer dens Plads i Industriens eller Haandværkets Rubrik.

Haandværkets Stilling er bleven vanskelig, da Maskinteknikken her har virket lige saa revolutionært som indenfor Husflidens Enemærker. Spørger man mig, hvor jeg mener, at Fremtidens Haandværk maa søge sin Plads, hvor det skal søge sin Begrænsning og hvorfra sin Berettigelse, saa vil jeg svare: i „Kunstindustri”. Dette frygtelige Ord, som er sammensat af to modsatte Begreber, har jo vundet Hævd herhjemme, og indenfor den Ramme kan og maa Haandværket opslaa sine Værksteder. Haandværk er da for mig i Modsætning til Industriens Masseproduktion en Virksomhed, hvor Arbejderens Haandelag og Smag kan præge hver enkelt Frembringelse.

Intet skulde nu synes mere naturligt, end at Kvinder i særlig Grad egnede sig til Oplæring i Haandværk. Haandarbejde har jo alle Dage været Kvindernes Særret, hvortil de opdrages i Hjemmet og i Skolen. Længe før Drengene begyndte at lære nogetsomhelst Haandarbejde, har Piger faaet Undervisning i Syning og Strikning. Der er derfor for mig ikke nogen Tvivl om, at Piger i 15 Aars Alderen

som Regel er mere fingernemme end Drengene i samme Alder, saa hvis det kun var Haandelaget, det kom an paa, saa vilde Pigerne snart tage Luven fra Drengene med deres 10 Tommelfingre.

Men for at kunne hævde en Plads og fortjene en Dagløn i et Haandværk, skal der mere til. De aller fleste Fag kræver i alt Fald lejlighedsvis Anvendelse af stor fysisk Styrke og ofte megen Udholdenhed i ensartede og trættende Stillinger, og et godt og stadigt Helbred er først og fremmest en Hovedbetingelse for den, der skal ernære sig ved sine Hænders Gerning i et Haandværk. Paa disse Omraader vil Kvinder sjældent staa Maal med Mænd, og deres Kamp for Ligestilling vil da let strande. Der er en hel Række af Fag, som, enten fordi de kræve voldsom Kraftanvendelse, eller fordi de ere uæstetiske, paa Forhaand vil holde Kvinderne borte. Saaledes Grovsmed, Slagter og Skorstensfejer. Jeg tror næppe nogensinde Kvinderne vil gøre de stakkels Fattigvæsendrenge Rangen stridig som Skorstenfejerlærlinge, Læretiden var tidligere 7 Aar, saa det vil forstaas, at selv om man ikke i Almindelighed vil være tilbøjelig til at regne Skorstensfejning til Kunstindustrien, saa har Lauget dog haft en stærk Følelse af, at der hørte ikke saa lidt Kunst til, siden en Lærling behøvede 7 Aars Læretid.

Jeg anser det for et sundt Instinkt, der lader os føle Ubehag ved at se Kvinder som Kraftkunstnere; Kvindernes Bygning tillader ikke uden Fare Løftning af store Byrder eller voldsomme Strækningsbevægelser. Men selv om der end maa trækkes Grændser, saa vil der dog blive en hel Mængde Fag tilbage, hvori jeg paa Forhaand maa anse det for sandsynligt, at Kvinder, naar de først var oplærte, vilde kunne gøre god Fyldest og hævde Stillingen ligeoverfor de mandlige Arbejdere. Saaданne Fag ere: Bagere, Barberer, Billedskærere, Bogbindere, Bogtrykkere, Bundtmagere, Børstenbindere, Drejere, Farvere, Forgyldere, Gibsere, Glarmestre, Gravører, Guldsmede, Handskemagere, Hattemagere, Kandestøbere, Konditorer, Kurvemagere, Malere, Naalemagere, Possementmagere, Sadelmagere, Skomagere, Skrædere, Snedkere og Uhrmagere.

Her staar vi da ved det stillede Spørgsmaal: Kvinders Oplæring i Haandværk. Lad os da se, hvorledes oplæres Mænd i Haandværk?

I Reglen kommer en Dreng i Haandværkerlære, naar han er fyldt 14 Aar, og han staar da i Lære i 3, 4 eller 6 Aar, i ældre Tid var det ofte længere; men nu forbyder Lærlingeloven at udstrække Tiden udover 5 Aar. Det kan vel være længe nok for at naa en ung Svends Dygtighed, hvis Tiden anvendes rationelt;

men Vanskeligheden i dette Spørgsmaal ligger i at forlige Lærlingens Interesse med Mesterens. Hvis Fordringerne til Mesteren skærpes ud over en vis Grænse, saa antager han ingen Lærling, og hvis Samfundet eller Slægt og Venner vil ordne Sagen udelukkende med Lærlingens Tarv for Øje, saa løsrives let Lærlingen fra Virksomheden som et økonomisk Foretagende, en Forretning, som skal kunne betale sig, og baade Lærer og Elev kommer til at savne den Spore, som heri ligger. Den unge Svend vil da meget ofte, trods Evnen til at lave et smukt Stykke Arbejde, være og blive ude af Stand til at kunne ernære sig derved, fordi han ikke har faaet det økonomiske arbejdende Værkstedes Træning.

Man har tvunget af Omstændighederne og sløvet ved Vanen gennem Aarhundreder fundet sig i at lade de unge Lærlinge gennemgaa en Skærsild, hvorigennem faa er sluppet lutrede paa Sjæl og Legeme. Man har vænnet sig til at anse en saadan Skole som nødvendig for Mænd og indrettet sine moralske Begreber derefter. Men dette være nu galt eller rigtigt, for Kvinder er Moralen en anden og vil vistnok fremdeles vedblive at være det, fordi Samfundets Levedygtighed er betinget deraf. Det turde derfor være tvivlsomt, om det kan tilraades at sætte unge Pigebørn i Haandværkslære paa lignende Vilkaar som Drengene hidtil. Lærlingeloven, som forudsætter Muligheden af kvindelige Lærlinge, undtager dem, vistnok med fuld Føje, fra Hustugten, som Drengene er underkastet. Men det kan ikke overses, at Loven tillige berøver Pigerne Muligheden af en Haandsrækning, som har hjulpet mangan Dreng til at naa over en eller anden vanskelig Barriere. Allerede Bevidstheden om, at en Forseelse eller Forsømmelse ikke følges af en Smerte, vil paa mindre viljestærke Lærlinge kunne virke slappende.

At gennemgaa en Lære er ikke Spøg. Læreaarene vil ofte præge Personligheden for hele Livet. Kun de færreste blive særlig dygtige, Flertallet bliver her som overalt Gennemsnitsdygtigheder, og adskillige bliver aldrig til noget. Ingen kan garantere, hvad der vil komme ud af den unge, som gaar ind i Lære. Han kan forkomme moralsk, han kan blive Invalid, hvem véd; men vi er vant til, at det maa voves for Drenges Vedkommende, det maa gaa, som det kan. Vi har ikke endnu vænnet os til den Tanke overfor vore Døtre. Vi vil gerne skærme dem, bevare deres Negle pæne, deres Hænder hvide, deres Gang og Holdning fri. Men Haandværket mærker sin Mand, der er dem, som kan se, til hvilket Haandværk en Svend hører, paa hans Holdning, hans Ben og Hænder. Det er Krigsomkostninger, vil Kvinderne tage Kampen op, maa de ogsaa tage deres Part af Omkostningerne.

I den nyere Tid har man begyndt at oprette Haandværkerskoler. Der er her i Byen tre, som hver for sig hviler paa et forskelligt Princip. Boghaandværkets er væsentlig en Fritidsundervisning i Theori og Praxis; den kræver 2 Aars Læretid før Optagelse. Skomagernes er en Slags Fortsættelsesskole; efter 4 Aars Læretid kan Lærlingen paa Skolen lære fint Arbejde under dygtig Ledelse. Svendestykket gøres der ogsaa af dem, som ikke har været paa Skolen. Endelig Uhrmagernes; den skulde være en Erstatning for Læretid paa et Værksted, men svarer nok ikke til de Forventninger, man har næret. De udlærte kan gøre et net Svendestykke, men de kan efter sigende ikke tjene Føden som Arbejdere.

Man er altsaa paa dette som paa saa mange andre Omraader i vor Overgangstid famlende og usikker, men naar man har høstet tilstrækkelig mange Erfaringer, da maa denne Sag tages op af Lovgivningen. Det gaar ikke an, at Oplæringen af Ungdommen saa ganske overlades til Vilkaarlighed, at der i et Fag maaske slet ingen Lærlinge uddannes, i et andet, som Bageriet, dobbelt saa mange, som der er Brug for. Ved at støtte de tekniske Skoler har Stat og Kommune anerkendt Opgaven, og Tidens Krav vil føre videre ad den Vej. I København er der den Mærkelighed, at man nægter Kvinder Optagelse paa Teknisk Skole. Men det vil næppe gaa ret længe.

Jeg kan altsaa ikke efter mit Kendskab tilraade Pigebørn at søge Plads som Lærlinge i Værksteder, saa længe ikke det hele Spørgsmaal om Lærlingeuddannelsen har fundet en tidssvarende rationel Løsning. Men enkelte Kvinder, som føle Anlæg og Lyst til et bestemt Haandværk, vil altid kunne skabe sig den nødvendige Uddannelse, særlig da, naar det Maal, de sigter efter, ikke er det at arbejde som Lønarbejder mellem mandlige Arbejdere, men at naa frem til en selvstændig Stilling, hvor de kan gøre deres Anlæg gældende som Leder af et Værksted.

Saadanne Kvinder besidde altid saa megen Personlighed, at de med Lethed klarer sig paa et Værksted. Jeg har personlig erfaret det, der vil saa godt som aldrig være noget i Vejen med Hensyn til Forholdet til de mandlige Arbejdere. Maaske ogsaa, fordi der ikke kommer nogensomhelst Frygt for Konkurrence med i Spillet. Det er imidlertid min Erfaring, at Kvinder i Reglen møder med altfor store Forestillinger om egne Evner, eller altfor smaa om, hvad det vil sige at lære et Haandværk. Til at lære et Haandværk er det ikke nok at lære, som Fabriksarbejderen mangen Gang maa nøjes med, at passe en enkelt Maskine, at

kunne file eller smedde. Haandværkeren maa, hvis han skal være Mester i sit Fag, kunne fremstille en Genstand fuldt færdig af givne Raaprodukter, en „Maskine med Løvefødder og Gesvejsninger” af en Kobberplade.

I vore Dage er Mesterbegrebet jo ved at forsvinde. I Stedet for Mester har man Entreprenører, det er Forretningsfolk. Administrationstalent og nogle teoretiske Kundskaber og praktiske Erfaringer, det er, hvad det kommer an paa. Den gamle Mesterfølelse og Mesterstolthed, den er der ikke meget af. Jeg har kendt en Konditor, som var saa stolt af sine Kagemænd og Dragantprydelser, at han ikke stak op for Thorvaldsen. Denne Selvfølelse har baaret de gamle Laugsmestre, den var af det gode. De følte sig som Mestre, som Kunstnere; indenfor deres Stand følte de sig lykkelige. De stod paa Højden af, hvad der kunde naas, naar de var dygtige i deres Haandværk, var Mestre.

Hvem husker ikke Kobbersmeden i Genboerne, en af de smukkeste Skikkelser vor Litteratur ejer fra den gamle Laugstid.

Løjtnant von Buddinge føler sig usikker og genert i Studentens Nærværelse, og vil sætte ondt for ham hos Smith; „han vil gøre Nar af Dem”, siger han. Men Kobbersmeden svarer roligt: „Der er ingen, der gør Nar af mig. Hvad skulde de ogsaa gøre Nar af”, - og heri har han Ret, der er ikke noget at gøre Nar af hos en Mand, som forstaar sit Fag og ikke vil give sig ud for andet, end det han er.

Vor Tid, som har nedbrudt alle Skranker, lader ikke Skomageren blive ved sin Læst, og Mesteren er ikke tilfreds med de Laurbær, han kan høste i sit Fag, højere op, videre frem; Direktør, det er straks noget mere, og Resultatet er, at der er meget faa Mestre tilbage i dette Ords gode, gamle Betydning. Men her er virkelig en ledig Plads for Kvinder med Lyst og Evner. Paa mangfoldige Omraader, hvor Smag og Arrangementstalent spiller en Rolle, vil Kvinder have et Forspring for Gennemsnittet af Mænd. Men kan hun ikke sætte sit Maal i selve Gerningen, skabe sig et Erhverv og en Livsgerning, hvori hun kan faa Plads for sine Talenter og Brug for sine Evner, vil hun, kort sagt, kun lave sig en Forretning, saa anser jeg det som en Omvej for Kvinder at lære et Haandværk. Til Forretningslivet har Kvinder mange Egenskaber, særlig til Handelsvirksomhed, som hun ved at udnytte langt lettere kan gøre frugtbringende end sine Armmuskler.

Hvad jeg frem for alt ikke vilde ønske, men sikkert heller ikke behøver at frygte,

det er, at det skulde blive Mode for Kvinder at søge Uddannelse som Haandværkere; jeg tror, Skuffelserne vilde blive for mange. Faa vilde naa frem til en Stilling, de ikke lettere kunde have naaet ad de Baner, hvor Kvindearbejde naturligt falder. Men jeg følger med Interesse ethvert Arbejde, enhver Bestræbelse, som søger at finde Veje for kvindeligt Selverhverv under Former, der kan udvikle og uddybe et selvstændigt nyt Kvindeideal.

Det er min Overbevisning, at kun ved at give Plads for Undtagelserne, ved at nedbryde alle Skranker, som hindrer Kvinderne i at røre sig frit efter deres Natur og Anlæg, ved at give Adgang til Kvinders Deltagelse i det offentlige sociale og politiske Liv, kun derved faar Kvindebevægelsen sit naturlige Forløb. Vil man stænge Kvinderne inde, holde dem borte fra alvorlig Deltagelse i det økonomiske og sociale Arbejde, vil man tvinge dem til kun at gøre sig gældende ved deres specielle Kønskarakter, da vil det, som i Frankrig, uddanne Koketteriet til Kunst, regere i Kraft deraf som en Pompateur og plyndre Mændene i Demimondens Skikkelse for det Guld, de har nægtet dem at erhverve paa hæderlig Maade.

Jeg skal være rede til at give en Haand med, naar det gælder at bryde Hindringer for Kvindens Selverhverv. Jeg frygter ikke for, at Frihed paa dette Omraade vil føre til et Kvindeideal, der falder udenfor Rammen af „das ewig Weibliche”.

Kilde

kvinfo.dk

Kildetype

Dokumentation på online medie

Tags

Foredrag, Kvindebevægelsen

URI

<https://www.dansketaler.dk/tale/jacob-marstrands-foredrag-i-dansk-kvindesamfund-1896>